

дукції. Витрати на НДДКР для високорозвинутих країн мають бути не менші ніж 3 % їх ВВП.

Державна програма з розвитку внутрішнього виробництва в Україні 2011 р., яка декларує необхідність побудови інноваційного типу економіки, не містить конкретних заходів щодо суб'єктів господарювання чи суб'єктів організаційно-господарських повноважень щодо ОПК, строки, джерела фінансування, індикатори успіху, схеми контролю за результатами реформування ОПК тощо.

Обґрунтовано необхідність створення на автономних засадах окремої складової інноваційної системи — інноваційної підсистеми оборонно-промислового комплексу, яка має стати складовою національної інноваційної системи України. Створення і впровадження ефективної НІС ОПК дасть змогу, по-перше, досягти кумулятивного ефекту і для розвитку всієї промисловості; по-друге, створити значний фінансовий ефект для подальших реінвестицій; по-третє, досягти певного соціально-економічного ефекту тощо.

Встановлено, що через відсутність правового регулювання в Україні представлені не всі елементи загальноприйнятої у світі інноваційної інфраструктури. Разом з тим існуючі на сьогодні форми інноваційної інфраструктури практично не використовуються підприємствами й установами ОПК попри очевидні переваги.

3.6. Удосконалення правового механізму захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення інноваційної продукції через митний кордон України

Життєдіяльність економіки країни в наш час визначається масштабами та якістю накопичення інновацій, а саме: нових ідей, технологій, управлінських систем, продуктів, отриманих у результаті розвитку науки та інноваційної діяльності¹. Для розвинених країн підтримка інноваційного процесу стає імперативом і кожна з них створює з цією

---

¹ Право інтелектуальної власності [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Ін Юре, 2007. – С. 613.

метою динамічну інноваційну систему, що відповідає її потребам, особливостям та реаліям її історичного розвитку. Тому існуючі у світі інноваційні системи досить різноманітні, проте кожна з них включає в себе всі ті чинники, від яких «технічно» залежить поява інноваційного продукту, зокрема: науково-технічну ідею, її розробку, створення дослідного зразка та його передачу до виробництва. Разом з тим, як слушно зазначають В. Ж. Келле, О. П. Михайлова та В. А. Шведовський, для створення і тиражування інновацій необхідні не тільки наука і виробництво, здатне сприймати її досягнення. Потрібні відповідні соціально-економічні інфраструктури, тобто сприятливі економічні умови, фінансові можливості, правове забезпечення та ін.¹

Серед питань, що їх віднесено до правового забезпечення інноваційної діяльності, не останнє місце займає питання захисту прав інтелектуальної власності на інноваційну продукцію взагалі та питання захисту таких прав під час переміщення інноваційної продукції через митний кордон зокрема. Підвищення інтересу до проблеми захисту прав інтелектуальної власності обумовлено і тим, що відповідно до ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність» об'єкти права інтелектуальної власності (винахід, корисна модель, промисловий зразок, топографія інтегральної мікросхеми, селекційне досягнення тощо) мають статус визначального елемента для інноваційного продукту². Тому актуальним постає питання забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності, що є необхідним чинником налагодження інноваційної та інвестиційної діяльності в Україні.

На рівні монографічних досліджень питанню організації та здійснення митного контролю за переміщенням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, присвячено праці О. М. Тропінної (2003 р., до прийняття у 2012 р. нового Митного кодексу України), А. Г. Ворожейкіної (2008 р., проте дослідження виконувались у Російській Федерації, з економічних наук). Тією чи іншою мірою вивченню окремих питань захисту прав інтелектуальної власності присвятили свої роботи С. В. Ківалов, Є. В. Додін, Ю. М. Капіца,

---

¹ Келле, В. Ж. О пределах инновационных заимствований [Електронний ресурс] / В. Ж. Келле, А. П. Михайлов, В. А. Шведовский. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/MishShwe.htm>.

² Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

Н. В. Волкова, О. О. Зотенко, Т. С. Кузьменко та ін. Утім подальшого дослідження вимагає правова регламентація захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон такого специфічного об'єкта, яким є інноваційна продукція.

Метою даного дослідження є аналіз існуючого порядку переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, встановленого Митним кодексом України, визначення проблем застосування митного законодавства при здійсненні переміщення інноваційної продукції та надання рекомендацій щодо вдосконалення правового механізму захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення інноваційної продукції через митний кордон України.

Нагальна необхідність ефективної правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності для України обумовлюється обраною нею стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися насамперед на активізацію власного інтелектуального потенціалу. З іншого боку, передумовою стабілізації економіки та забезпечення переходу на сталі темпи економічного зростання є активна інвестиційна політика країни. Одним із стримуючих чинників для інвесторів є недостатня ефективність дій, спрямованих на запобігання й припинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Вочевидь, що порушенню відповідних прав має протистояти дієва законодавча база.

Правовідносини у сфері інтелектуальної власності регулюються окремими положеннями Конституції України, Цивільного, Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, нормами спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності, а також положеннями близько 100 підзаконних актів.

Україна є учасницею багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері, які також є частиною національного законодавства¹.

Цікавим є те, що основні претензії США, Європейського Союзу, Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (ІПА), інших між-

¹ Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» [Електронний ресурс] : постанова Верхов. Ради України від 27.06.2007 № 1243-V. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

народних організацій викликає в Україні не власне законодавство, а ефективність його реалізації, реальні дії з припинення піратства, створення ефективної судової системи¹.

Слід зазначити, що протягом останніх років в Україні сформовано структуру органів, які прямо чи опосередковано забезпечують діяльність у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. До цієї організаційної структури входять і митні органи, адже митний контроль при переміщенні товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, є першим реальним бар'єром для контрафактної продукції.

Питання щодо ролі, яку могла б виконувати митна служба у боротьбі з фальсифікацією, обговорювалось на міжнародному рівні на багатьох важливих форумах, які проходили на базі Світової організації торгівлі (СОТ), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) та Всесвітньої митної організації (ВМО). У ході Уругвайського раунду багатосторонніх переговорів щодо Генеральної угоди з тарифів і торгівлі уряди, бажаючи зменшити викривлення і перешкоди в міжнародній торгівлі та беручи до уваги необхідність сприяти ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, визнали необхідність розробки нових правил та норм у міжнародній торгівлі при гарантіях, що нові засоби та процедури щодо захисту прав інтелектуальної власності самі не перетворяться в бар'єри для законної торгівлі².

Згадані правила та норми щодо переміщення через державний кордон товарів, які містять об'єкти інтелектуальної власності, були, зокрема, сформульовані в розділі 4 частини III «Спеціальні вимоги щодо заходів на кордоні» Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) — Agreement on Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), яка є однією з 28 угод ГАТТ³.

---

¹ Волкова, Н. В. Щодо сприяння з боку митних органів захистові прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон [Текст] / Н. В. Волкова // Вісн. Акад. мит. служби України. Серія: «Право». – 2009. – № 1 (2). – С. 53.

² Шкарупа, В. К. Закордонний досвід дотримання прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України [Текст] / В. К. Шкарупа // Митна політика України в контексті Європейського вибору : матеріали наук.-практ. конф., 20–21 лист. 2003 р. – Д. : Акад. мит. служби України, 2003. – С. 136.

³ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Текст] : міжнар. док. від 15.04.1994 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 84. – Ст. 2989.

До переваг ТРПС можна віднести: заохочення творчої та інноваційної праці; передачу технологій на комерційних умовах, зменшення торгівлі підробленими товарами, зростання експорту та імпорту.

Основними засобами заохочення творчої та інноваційної праці є ефективна охорона прав інтелектуальної власності (патенти, свідоцтва на авторське право, промислові зразки) та винагорода розумовій праці. Також ТРПС вимагає від країн-членів чіткого дотримання положень, якими передбачено, що власники патентів повинні розголошувати технічну інформацію, яка дозволить кваліфікованим фахівцям відтворити винаходи. А це, у свою чергу, дасть можливість промислового сектору використовувати її для подальших досліджень і розробки інноваційних процесів та продукції, які відрізняються від запатентованих. Звичайно, таке стимулювання має піти на користь усій країні в цілому.

Зрозуміло, що захист прав інтелектуальної власності є важливим чинником у прийнятті рішень компаніями розвинених країн щодо інвестування в країни, що розвиваються. Зазвичай це можна побачити, приміром, у прийнятті інвестиційних рішень у хімічній та фармацевтичній галузях промисловості¹. Посилена охорона прав інтелектуальної власності заохочуватиме іноземних партнерів створювати спільні підприємства для проведення дослідницької роботи в країнах, що розвиваються.

Основна проблема правового забезпечення експортно-імпортних операцій інноваційної продукції полягає у визначенні того, чи підлягає така продукція патентуванню чи іншому виду захисту прав інтелектуальної власності.

Труднощі впровадження ТРПС виникають у зв'язку з необхідністю внесення змін до системи захисту прав інтелектуальної власності та відстеження незаконних махінацій. Так, відповідно до зобов'язань щодо прав інтелектуальної власності більшість країн, що розвиваються, повинні: внести поправки щодо терміну дії патентного захисту, якщо він коротший за 20 років; комп'ютерні програми повинні охоронятися згідно з авторським правом як літературні твори; виконати положення ТРПС щодо патентування фармацевтичних та агрохімічних продуктів.

---

¹ Еременко, А. В. Торговые аспекты прав интеллектуальной собственности в системе Всемирной торговой организации [Електронний ресурс] / А. В. Еременко. – Режим доступу: <http://centr-k.com.ua/publications/>.

Впровадження системи більш жорсткого захисту прав інтелектуальної власності має сприяти запобіганню використанню шляхом махінацій та інших засобів розроблених технологій, на які останні мають патентні права.

Норми та принципи Угоди ТРІПС було закладено в основу відповідних норм Митного кодексу України, які спрямовано на сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України. Разом з тим слід пам'ятати, що приєднання до Міжнародної угоди не є само по собі достатнім для захисту прав власників інтелектуальної власності. Необхідний передусім дієвий механізм його виконання.

Митний кодекс України виділяє одне з першочергових завдань митних органів — сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних та фізичних осіб. Слід зазначити, що Митний кодекс України регламентує порядок «сприяння захисту» прав інтелектуальної власності митними органами, а не «охорони», «контролю» або «захисту» (розділ XIV Митного кодексу України від 13.03.2012 № 4495-VI)¹. У цьому аспекті можна говорити про звуження компетенції працівників митних органів при здійсненні митного контролю товарів, які містять об'єкти права інтелектуальної власності, що зводиться лише до сприяння захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, і не передбачає безпосереднього захисту або охорони.

Виходячи з позиції законодавця при встановленні компетенції митних органів як такої, що «сприяє» захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон, варто погодитися з думкою Н. В. Волкової, що така співпраця і сприяння повинні бути акцептовані саме власниками об'єктів права інтелектуальної власності². Останні, у свою чергу, можуть надати істотну допомогу митним органам у питанні захисту прав інтелектуальної власності як власне найбільш зацікавлені в належному захисті своїх прав суб'єкти.

---

¹ Митний кодекс України [Текст] : від 13.03.2012 № 4495-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

² Волкова, Н. В. Щодо сприяння з боку митних органів захистові прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон [Текст] / Н. В. Волкова // Вісн. Акад. мит. служби України. Серія: «Право». – 2009. – № 1 (2). – С. 51.

З цього приводу заслуговує на увагу точка зору Ю. М. Дьоміна, який вважає, що саме власник об'єктів права інтелектуальної власності несе основну відповідальність за прийняття заходів щодо захисту своїх прав і вирішує, чи необхідно застосовувати ці заходи. Право на інтелектуальну власність має бути зареєстроване відповідно до чинного законодавства України, а митниці мають отримати чітке повідомлення про права, які вони повинні захищати. Таким чином, роль митних органів обмежується саме сприянням у забезпеченні цих прав¹.

Власники об'єктів права інтелектуальної власності також можуть об'єднуватися і надавати методичну допомогу митним органам з ідентифікації контрафактної, а також власної продукції. Для України може бути цікавим досвід захисту прав інтелектуальної власності з боку громадських товариств у Європі. Приміром, у Франції, Норвегії, Швейцарії створюються так звані товариства колективного управління. При цьому у Франції вони можуть бути як державними, так і приватними. Згідно з дослідженням, що його було проведено О. Калашніковою, ці колективні товариства можуть виконувати такі дії: 1) контролювати застосування об'єктів права інтелектуальної власності; 2) перевіряти підприємства, що займаються виробництвом товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності; 3) подавати судові позови у випадку порушення авторських прав або виявлення контрафактної продукції; 4) виконувати функції соціального захисту та економічно стимулювати розробку та реалізацію перспективних авторських проєктів; 5) брати участь у боротьбі з «піратством», зокрема, проводити семінари, випускати підручники для працівників поліції, митниці, судів².

Митний контроль і митне оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, та ввозяться на митну територію України або вивозяться з митної території України, відповідно до ч. 2 ст. 397 Митного кодексу України здійснюється в загальному порядку з урахуванням особливостей, встановлених цим кодексом та іншими законами України. У зв'язку з цим до-

¹ Дьомін, Ю. М. Захист прав інтелектуальної власності, який здійснюють митні органи України [Текст] / Ю. М. Дьомін // Мит. справа. – 2003. – № 1. – С. 7.

² Калашнікова, О. Артистична власність як вид інтелектуальної власності та порядок її переміщення через митний кордон України [Текст] / О. Калашнікова // Вісн. Акад. мит. служби України. – 2002. – № 1. – С. 83.

цільно говорити, що поряд із загальним існує й особливий порядок переміщення товарів через митний кордон України, який має суттєві відмінності і зумовлює необхідність застосування спеціальних заходів¹.

З метою ефективності боротьби з порушеннями у сфері інтелектуальної власності, надання зацікавленим особам можливостей для застосування заходів з недопущення порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності Митний кодекс України містить положення про застосування митними органами по відношенню до осіб, які здійснюють переміщення об'єктів права інтелектуальної власності, заходів, пов'язаних із призупиненням митного оформлення товарів.

Відповідно до ч. 2 ст. 398 Митного кодексу України особливість митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, полягає в тому, що особа, якій належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності та яка має підстави вважати, що під час переміщення товарів через митний кордон України порушуються чи можуть бути порушені її права на такий об'єкт, має право подати до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, заяву про сприяння захисту належних їй майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності шляхом внесення відповідних відомостей до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону.

Такий реєстр ведеться Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, і містить інформацію, що дозволяє митним органам запобігати переміщенню товарів з порушенням прав інтелектуальної власності через митний кордон України. Детальний порядок реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності в митному реєстрі встановлено у Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 648².

---

¹ Білак, Н. І. Особливості переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності [Текст] / Н. І. Білак // Мит. справа. – 2011. – № 3. – С. 160.

² Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону [Текст] : наказ Мінфіну від 30.05.2012 № 648 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 50. – Ст. 2008.

Відповідно до п. 2.9 зазначеного Порядку реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності у митному реєстрі проводиться на строк шість місяців або один рік. Початком строку реєстрації вважається день включення об'єкта до митного реєстру. Строк реєстрації об'єкта може бути продовжений на шість місяців або на один рік на підставі письмового звернення, поданого правовласником не пізніше ніж за 10 робочих днів до закінчення строку попередньої реєстрації.

У період розробки проекту постанови висловлювалися думки про те, що термін один рік недостатній для повноцінного захисту права інтелектуальної власності. Однак, як свідчить митна практика, зокрема світова, термін контролю довший ніж один рік є недоцільним¹. Це залежить від багатьох чинників, ураховуючи які встановили цей термін: сезонні поставки (якщо товари сезонні), зміни примхливої моди (якщо це товари легкої промисловості), зміни в технологіях, що зумовлено постійним розвитком науки та ін. Проте у деяких випадках термін захисту права інтелектуальної власності має бути довшим ніж 1 рік. Приміром, товар під відомою торговою маркою може надходити на ринок не один рік. Ураховуючи те що у власника об'єкта права інтелектуальної власності є законне право продовжити цей термін, питання збільшення терміну було знято взагалі.

За новим Митним кодексом України надано можливість внести до митного реєстру відомості для захисту прав на всі можливі об'єкти права інтелектуальної власності. Тобто наразі передбачається реєстрація окрім об'єктів авторського права і суміжних прав, прав на торговельні марки, промислові зразки та географічні позначення, які можна було вносити до митного реєстру за Митним кодексом 2002 р., ще й винаходи, корисні моделі, сорти рослин, породи тварин. Здавалося б, що таке розширення кола об'єктів права інтелектуальної власності, які можна зареєструвати у митному реєстрі, і тим самим захистити свої інтереси вже при митному оформленні, мало б задовольнити інтереси правовласників, проте призупиненню митного оформлення органами доходів і зборів товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, такі як винаходи і корисні моделі, а також сорти рослин і породи тварин, може завадити відсутність спеціальних знань і фізичної можливості

¹ Дьомін, Ю. М. Захист прав інтелектуальної власності, який здійснюють митні органи України [Текст] / Ю. М. Дьомін // Мит. справа. – 2003. – № 1. – С. 6.

розбиратися в сутності кожного товару. На практиці протягом 2007–2012 рр. поступово було налагоджено систему захисту лише від імпорту товарів із неправомірним використанням торгових марок: за станом на 10 травня 2012 р. на підставі даних, що містилися на офіційному веб-сайті Державної митної служби України, до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності було включено 419 об'єктів, 336 із яких складали саме торгові марки. Згідно з даними офіційного веб-сайту Державної фіскальної служби (що фактично є правонаступником Державної податкової служби України та Державної митної служби України) на 17 листопада 2014 р. до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності вже було включено 2270 об'єктів, з них 1017 — знаків для товарів та послуг, 1113 — промислових зразків, 102 — корисних моделей, 16 — винаходів та 2 сорти рослин.

Маємо зауважити, для того щоб зазначене нововведення щодо реєстрації всіх об'єктів права інтелектуальної власності не залишилося лише формальною можливістю, яку буде вкрай важко реалізувати на практиці, потребує розробки методичне забезпечення діяльності органів доходів і зборів та навчання їх співробітників, пов'язане зі сприянням захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон.

Відповідно до ч. 7 ст. 398 Митного кодексу України встановлено обов'язок правовласника повідомити центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, про припинення чинності чи визнання недійсним права інтелектуальної власності, а також про часткову або повну передачу прав на об'єкт права інтелектуальної власності, відомості щодо якого внесені до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону. Тим самим нарешті було враховано положення ч. 1 ст. 8 Регламенту Ради (ЄС) від 22.07.2003 № 1383/2003 щодо митних заходів стосовно товарів з підозрою на порушення певних прав інтелектуальної власності та заходів, що мають живитися стосовно товарів, які порушують такі права.

Порівняно з Митним кодексом 2002 р. із тексту нового кодексу зникла норма, що передбачала винесення до Державної митної служби України (нині — центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику) особою,

якій відповідно до законодавства України належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, застави або іншої еквівалентної гарантії, достатньої для відшкодування збитків органам доходів і зборів, власникам складів тимчасового зберігання, декларанту, одержувачу або відправнику вантажу та власнику товару. Можна було б припустити, що у новому кодексі закріплено новий механізм покриття таких витрат і збитків, проте з аналізу норм, що регулюють відповідні правовідносини, робимо протилежний висновок. Так, відповідно до п. 15 ст. 399 нового Митного кодексу України правовласник має обов'язок відшкодувати органам доходів і зборів витрати, пов'язані зі зберіганням товарів, митне оформлення яких призупинене на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності. Аналогічна норма міститься й у ч. 6 ст. 400 нового Митного кодексу України, що регулює процедуру призупинення митного оформлення товарів за ініціативою органу доходів і зборів: у разі призупинення митного оформлення товарів правовласник зобов'язаний відшкодувати органам доходів і зборів, власнику товарів та декларанту витрати, пов'язані зі зберіганням цих товарів. Механізм покриття таких витрат у кодексі не визначено, проте наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2011 № 1762 було затверджено Порядок надання застави або еквівалентної гарантії з відшкодування витрат, пов'язаних з діями митних органів України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності¹, яким було замінено однойменний Порядок, затверджений наказом Державної митної служби України від 20.06.2007 № 520, що майже повністю збігається за змістом². Цей Порядок визначає види, розмір і механізм надання застави або еквівалентної гарантії особами, яким відповідно до законодавства України належать майнові права на об'єкти права інтелектуальної власності, або їх представниками для відшкодування органам доходів і зборів, власникам складів тимчасового зберігання витрат на зберігання товарів,

¹ Про затвердження Порядку надання застави або еквівалентної гарантії з відшкодування витрат, пов'язаних з діями митних органів України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності, та форми довідки про включення об'єкта права інтелектуальної власності до митного реєстру [Текст] : наказ М-ва фінансів України від 28.12.2011 № 1762 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 21. – С. 108. – Ст. 803.

² Про затвердження Порядку надання застави або еквівалентної гарантії з відшкодування витрат, пов'язаних з діями митних органів України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності [Текст] : наказ Держмитслужби України від 20.06.2007 № 520 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 51. – С. 79. – Ст. 2077.

митне оформлення яких призупинено, декларантам та іншим особам збитків, а також механізм повернення застави. Таким чином, процедура покриття витрат, пов'язаних із призупиненням митного оформлення товарів, залишилася такою самою, але наразі її врегульовано тільки на підзаконному рівні.

Застосування фінансових гарантій введено як запобіжний захід з метою захисту як митних органів, так і власника товару, митне оформлення якого призупинено, але факт порушення прав інтелектуальної власності не доведено.

Як гарантія може виступати як грошова застава, так і гарантія банку. Який вид гарантії застосовувати — власник прав інтелектуальної власності має право вирішувати на свій розсуд.

Відповідно до п. 2.1 вищевказаного Порядку «розмір гарантійної суми є величиною фіксованою та становить еквівалент 1000 євро». Такий розмір гарантійної суми було встановлено ще наказом Держмитслужби України від 12.04.2011 № 304, який набрав чинності 22.07.2011. До цього моменту сума гарантії дорівнювала еквіваленту 5000 євро, що слугувало додатковим стримуючим фактором для внесення відомостей до реєстру. Адже в Угоді ТРІПС ідеться, що «така застава або еквівалентна гарантія не повинні безпідставно утримувати від звернення до цих процедур» (ч. 1 ст. 53).

На вимогу правовласника грошова гарантія підлягає поверненню. У такому випадку об'єкт права інтелектуальної власності виключається з митного реєстру.

Інформація про зареєстровані у митному реєстрі об'єкти права інтелектуальної власності надсилається всім органам доходів і зборів України. З метою визначення єдиного порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності Міністерством фінансів України було прийнято наказ від 30.05.2012 № 647, яким затверджено Порядок взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності¹. Дія цього Порядку поши-

---

¹ Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності [Текст] : наказ М-ва фінансів України від 30.05.2012 № 647 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 50. – Ст. 2007.

рюється на товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності та переміщуються юридичними та фізичними особами через митний кордон будь-яким видом транспорту у вантажних відправленнях, супроводжуваному та несупроводжуваному багажі, ручній поклажі, у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, за умови, що такі товари включені до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, містяться в інформації Центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, або якщо за наявності достатніх підстав щодо них можливо застосувати положення ст. 400 Митного кодексу України.

Відповідно до п. 3 розділу і вищевказаного Порядку контроль за переміщенням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, у митницях здійснюється:

— посадовими особами спеціалізованого підрозділу, на яких згідно з посадовими інструкціями покладено виконання функцій зі сприяння захисту прав інтелектуальної власності;

— посадовими особами підрозділу митного оформлення, які безпосередньо здійснюють митні процедури.

Під підрозділом (посадовою особою) з питань захисту прав інтелектуальної власності розуміється відділ (сектор) з питань захисту прав інтелектуальної власності, сектор з питань захисту прав інтелектуальної власності у складі відділу організації митного контролю та роботи митних посередників, головний інспектор з питань захисту прав інтелектуальної власності у складі відділу (сектору) організації митного контролю та роботи митних посередників регіональної митниці, митниці.

Якщо під час виконання митного контролю та митного оформлення товарів виникають питання щодо необхідності застосування заходів із захисту прав інтелектуальної власності, посадовими особами митних органів готується відповідний запит до підрозділу (посадової особи) з питань захисту прав інтелектуальної власності для прийняття остаточного рішення.

При призначенні уповноважених осіб у підрозділ митного оформлення враховуються особливості розташування (віддаленості), режиму (графіка) роботи, обсяги митного оформлення тощо.

Виходячи зі змісту даного акта підтверджується необхідність створення таких підрозділів у регіональних митницях, митницях із значними товаропотоками, в прикордонних митницях, а у випадках необхідності — і на митних постах. Таким чином, створення підрозділів з питань захисту прав інтелектуальної власності в митних органах залишається стратегічним напрямом.

З наведеного маємо зробити такий висновок: для того щоб митні органи здійснювали контроль за переміщенням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, останні необхідно внести до митного реєстру, а також надати відповідні гарантії.

Однак у ст. 400 Митного кодексу України закріплено як виняток можливість призупинення митного оформлення товарів за ініціативою власне митного органу доходів і зборів. Такі заходи органи доходів і зборів можуть застосувати за наявності у них достатніх підстав вважати, що внаслідок переміщення через митний кордон України товарів, щодо яких правовласником не подано заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, можуть бути порушені такі права. Вичерпний перелік відповідних підстав визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 432 «Про затвердження переліку підстав для призупинення митного оформлення товарів, щодо яких правовласником не подано заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, за ініціативою митного органу»¹:

1) до митного органу або до Держмитслужби подана заява особи, якій відповідно до закону належать майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності, що не включений до митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, або особи, яка діє від її імені в межах наданих повноважень;

2) митними органами офіційно отримана інформація про порушення прав інтелектуальної власності від:

---

¹ Про затвердження переліку підстав для призупинення митного оформлення товарів, щодо яких правовласником не подано заяву про сприяння захисту належних йому майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, за ініціативою митного органу [Текст] : Постанова Каб. Міністрів України від 21.05.2012 № 432 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 40. – Ст. 1527.

- правоохоронних та контролюючих органів;
- митних органів України та інших країн;
- міжнародних організацій, до компетенції яких входять питання захисту прав інтелектуальної власності;

3) декларування товару з торговельною маркою, яка відрізняється від торговельної марки, наявної в митному реєстрі, лише окремими елементами та є схожою з нею настільки, що їх можна сплутати.

У даному випадку власник майнових прав інтелектуальної власності зобов'язаний протягом трьох робочих днів після отримання повідомлення про факт призупинення оформлення «підозрілого» товару подати митному органу заяву про сприяння захисту своїх прав та надати гарантії з відшкодування витрат і збитків. В іншому випадку такі товари підлягають митному оформленню в загальноприйнятому порядку.

Тобто забезпечення захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні можливе за двох умов: 1) реєстрація об'єкта права інтелектуальної власності реєстрі правовласником і 2) ініціатива митних органів.

У новому Митному кодексі запроваджено спрощену процедуру знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності, тим самим впроваджено в національне законодавство норму ст. 11 вищезазначеного Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003. Спрощена процедура знищення таких товарів може бути застосовна якщо правовласник звернеться до органу доходів і зборів із відповідною письмовою заявою та надасть у письмовому вигляді згоду власника товарів на їх знищення. У такому випадку власник таких товарів звільняється від адміністративної відповідальності, передбаченої ст. 476 нового Митного кодексу.

Виходячи з положень Митного кодексу України, безпосередніми суб'єктами здійснення спеціальних заходів з метою захисту товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності при переміщенні через митний кордон є правовласник та митний орган, які наділені правом ініціативи сприянню такому захисту.

Спеціальними заходами для правовласників є, зокрема, реєстрація товару в митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності;

внесення застави; проведення експертизи; звернення до митного органу; відшкодування витрат у випадках, передбачених законом; захист своїх прав та інтересів у суді та ін.

Спеціальними заходами для митних органів є вирішення питання щодо внесення об'єкта права інтелектуальної власності в реєстр; ініціатива проведення митного контролю таких товарів; зупинення митного оформлення; розміщення товарів на складі митного органу; здійснення провадження про порушення митних правил та ін.

При здійсненні контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, митні органи взаємодіють з іншими органами державної влади, уповноваженими у сфері захисту права інтелектуальної власності, в порядку, що визначається законодавством України¹.

Наведена вище система заходів сприяння захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні, що її встановлено Митним кодексом України, відповідає міжнародним вимогам і створює умови для того, щоб митні органи змогли швидко реагувати на звернення правласників.

На думку міжнародних експертів, незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, її недосконалість усе ще є одним із чинників, який перешкоджає створенню в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності:

- не врегульовано належним чином питання охорони комп'ютерних програм, оцінки та взяття на бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності, нематеріальних активів;

- існує потреба у розробці методики визначення розміру матеріальної шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності;

- гальмується розвиток системи підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у бюджетних установах, організаціях та на підприємствах, діяльність яких пов'язана із створенням та використанням об'єктів промислової власності;

---

¹ Митний кодекс України [Текст] : від 13.03.2012 № 4495-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 32. – Ст. 1175.

— є потреба запровадження механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах тощо.

Також відповідно до Рекомендацій парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» вдосконалення потребує законодавство України щодо охорони промислових зразків та корисних моделей¹.

Далі розглянемо основні властивості права інтелектуальної власності, передбачені законодавством та які необхідно враховувати при здійсненні митними органами покладених на них завдань.

Право інтелектуальної власності виникає, як правило, після державної реєстрації (крім авторського права). Для об'єктів права промислової власності, а також засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту така реєстрація необхідна, для об'єктів авторського права — бажана, тому що засвідчує факт створення цього об'єкта. Отримання патенту або свідоцтва є необхідною умовою для реєстрації об'єкта права інтелектуальної власності у митному реєстрі для здійснення діяльності щодо сприяння захисту права інтелектуальної власності. Під час реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності потрібно надати виписки з відповідного реєстру, де вказано термін дії патенту або свідоцтва.

Право інтелектуальної власності не залежить від права власності на річ, у якій втілено об'єкт права інтелектуальної власності. Оптимізація діяльності митних органів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності повинна забезпечити розумне співвідношення прав власника товару і суб'єкта права інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України².

Автору об'єкта права інтелектуальної власності належить дві групи прав: майнові та особисті немайнові права. Майнові права

¹ Про Рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» [Електронний ресурс] : Постанова Верхов. Ради України від 27.06.2007 № 1243-V. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

² Тропіна, О. М. Співвідношення цивільного та митного законодавства щодо визначення товарної форми об'єктів права інтелектуальної власності [Текст] / О. М. Тропіна // Мит. справа. – 2008 – № 6. – С. 51.

можуть передаватися іншим особам, а особисті немайнові права відчуженню не підлягають. Митні органи здійснюють заходи щодо захисту виключно майнових прав. Майнові права інтелектуальної власності обмежуються на законодавчому рівні. Такі обмеження повинні враховуватися митними органами при переміщенні товарів інтелектуальної власності через митний кордон.

Особливу увагу звернімо на предмет правового регулювання — товар, що містить об'єкт(и) права інтелектуальної власності. Митний контроль передбачає як необхідний огляд матеріального носія, тобто товару, тоді як об'єкт інтелектуальної власності може бути виражений у будь-якій об'єктивній, не обов'язково в матеріальній, формі. Зокрема, усні твори є об'єктом авторського права, об'єктивно виражені, але не втілені у матеріальному носіїві, а тому не можуть підлягати митному контролю за відсутності матеріального носія. Митний контроль та митне оформлення не проводять окремо щодо товару як предмета матеріального світу та об'єкта інтелектуальної власності, що втілений у цьому товарі¹. Наявність же об'єкта інтелектуальної власності під час митного оформлення може впливати на ціну товару.

Складність митного контролю та митного оформлення таких товарів полягає в тому, що один товар може одночасно містити декілька об'єктів інтелектуальної власності, які підлягають захисту. Нагадаємо, що на сьогодні Митним кодексом України надано можливість внести до митного реєстру відомості для захисту прав на всі можливі об'єкти права інтелектуальної власності. Тобто наразі передбачається реєстрація окрім об'єктів авторського права і суміжних прав, прав на торговельні марки, промислові зразки та географічні позначення, які можна було вносити до митного реєстру за Митним кодексом 2002 р., ще й винаходи, корисні моделі, сорти рослин, породи тварин, що узгоджується з положеннями Регламенту ЄС.

Маємо зазначити, що об'єкти права інтелектуальної власності є визначальними та обов'язковими елементами інноваційної продукції. На думку Ю. Є. Атаманової, виключні права на центральний елемент інновацій — певний об'єкт інтелектуальної власності —

---

¹ Зотенко, О. О. Митні аспекти захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення через митний кордон України [Текст] / О. О. Зотенко // Мит. справа. – 2005. – № 4. – С. 85.

створюють передумову для монопольного володіння інноваційними продуктами та обмеження впровадження інновацій із можливістю застосування державного примусу до порушників таких прав¹.

Видається, що ці обмеження також повинні враховуватися митними органами при переміщенні інноваційної продукції через митний кордон. Проте не все так просто й однозначно. Питання переміщення інноваційної продукції через митний кордон практично є недослідженим юридичною наукою.

Відповідно до статей 1 та 15 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна продукція — це нові конкурентоспроможні товари чи послуги, що відповідають таким вимогам: а) вони є результатом виконання інноваційного проекту; б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоспроможною і має суттєво вищі техніко-економічні показники. Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту. Також інноваційною продукцією може бути визнано інноваційний продукт, якщо він не призначений для тиражування².

З наведеного можемо зробити висновок, що інноваційна продукція має фактично похідний характер від інноваційного продукту, що у свою чергу є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту (ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність»).

Вищенаведене визначення містить відкритий перелік об'єктів інтелектуальної власності, що входять до інноваційного продукту.

¹ Атаманова, Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави [Текст] : [монографія] / Ю. Є. Атаманова. — Х. : ФІНН, 2008. — С. 271–272.

² Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2002. — № 36. — Ст. 266.

Проте вказано на обов'язкову наявність у виробника продукту державних охоронних документів чи одержаних від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензій.

З цього приводу на особливу увагу заслуговує проведений Ю. Є. Атамановою аналіз кожного з об'єктів інтелектуальної власності, закріплених у законодавстві, в ході проведення якого було виявлено ті з об'єктів, які можуть бути основою та визначати в подальшому результати реалізації інновацій — це винаходи, корисні моделі, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, сорти рослин, породи тварин. Авторка вказує, що потенційно до інновацій можуть входити комп'ютерні програми та бази даних, а також ноу-хау. Але виключні права на зазначені об'єкти не можна вважати достатньою мірою захищеними у зв'язку з відсутністю обов'язкової державної реєстрації прав на них та правоохоронних документів, які визнаються та підтримуються державою з можливістю застосування заходів державного примусу щодо порушників виключних прав, які з них випливають¹.

О. М. Давидюк запропонував доповнити вищезазначений перелік та навів з цього приводу власну класифікацію об'єктів права інтелектуальної власності: а) визначальні (кваліфікуючі) — винаходи, корисні моделі, нові сорти рослин та породи тварин; б) другорядні — промислові зразки, «ноу-хау», твори, комп'ютерні програми; в) допоміжні — засоби індивідуалізації товарів в обороті².

До об'єктів права інтелектуальної власності, що є засобами індивідуалізації товарів та їх виробника в господарському обороті, слід віднести:

- 1) фірмове найменування — назва підприємства, внесена до ЄДРПОУ;
- 2) зазначення місця походження товару;
- 3) знаки для товарів і послуг — будь-яке позначення або комбінація позначень.

Названі об'єкти права інтелектуальної власності виконують допоміжну роль у складі інноваційного продукту, надають цілісний,

¹ Атаманова, Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави [Текст] : [монографія] / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – С. 274.

² Давидюк, О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання [Текст] : [монографія] / О. М. Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 29.

закінчений вигляд. Разом з тим саме ця група об'єктів права інтелектуальної власності є основною складовою митного реєстру — 76 % від загальної кількості внесених до реєстру об'єктів права інтелектуальної власності.

У своєму дослідженні О. М. Давидюк дійшов висновку, що ступінь зв'язку об'єктів права інтелектуальної власності та технології настільки висока, що дозволяє віднести технологію до категорії таких об'єктів. При цьому під технологією розуміється цілісний об'єкт суспільних відносин. Однак на даний час у рамках права інтелектуальної власності технологія як окремий об'єкт відсутня, вона може отримати захист тільки за частинами: в рамках авторського права, права промислової власності, засобів індивідуалізації товарів, послуг і їх виробників у господарському обороті¹.

Таким чином, право інтелектуальної власності не дає можливість належним чином захистити права розробників технології при її впровадженні у виробничу сферу. У свою чергу, митне право не дає можливості для захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні відповідної продукції через митний кордон України. Водночас технологія та інноваційна продукція складається з елементів, які завжди мають правовий статус об'єкта інтелектуальної власності.

Викладене дає підстави зробити такі висновки та рекомендації:

1) у даний час в Україні сформована законодавча база і система державних органів, які покликані забезпечувати захист (сприяти захисту) прав інтелектуальної власності. Головним свідченням цього є те, що Україна є членом СОТ, а необхідною умовою була обов'язкова відповідність національного законодавства нормам Угоди ТРІПС. Незважаючи на це законодавство у сфері захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні відповідних товарів через митний кордон потребує доопрацювання, особливо щодо правового захисту інноваційної продукції;

2) вимагає розробки методичне забезпечення діяльності митних органів, пов'язаної зі сприянням захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон;

---

¹ Давидюк, О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання [Текст] : [монографія] / О. М. Давидюк. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 23–36.

3) з метою покращення рівня захисту товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, необхідно провести глибокий правовий аналіз міжнародного досвіду та законодавства щодо розширення компетенції митних органів у цьому питанні;

4) необхідно здійснити аналіз ефективності положень законодавства у сфері права інтелектуальної власності та стану його правозастосування на сучасному етапі;

5) вбачається доцільним проведення систематизації законодавства, що регулює питання захисту прав інтелектуальної власності, з метою встановлення в Україні єдиної і цільної системи захисту права інтелектуальної власності;

6) створення підрозділів з питань захисту прав інтелектуальної власності в митних органах залишається стратегічним напрямом;

7) з метою проведення митного контролю товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, на належному рівні необхідно проводити ретельну підготовку і підвищення кваліфікації фахівців митних органів та оснащення митних лабораторій новим обладнанням;

8) відповідно до ст. 258 Митного кодексу України митні органи взаємодіють з іншими органами державної влади, уповноваженими у сфері захисту права інтелектуальної власності, в порядку, що визначається законодавством України. Вважаємо, що співпраця потрібна не тільки на державному рівні, необхідно встановлювати тісні та взаємовигідні стосунки з іноземними та міжнародними органами та організаціями;

9) співпраця держави і бізнес-структур у сфері захисту прав інтелектуальної власності має стати взаємовигідною та результативною. Проте на сьогодні капіталізація об'єктів права інтелектуальної власності в Україні здійснюється вкрай повільно. Економлячи на патентах і ліцензіях, суб'єкти господарювання можуть втратити набагато більше, адже конвертація авторських прав у майнові права дозволяє їх використовувати максимально ефективно з метою отримання прибутку.